

**UDHNA CITIZEN COMMERCE COLLEGE &
S.P.B. COLLEGE OF BUSINESS ADMINISTRATION &
SMT. DIWALIBEN HARJIBHAI GONDALIA COLLEGE OF BCA & IT**

વર્ગ : ટી. વાય. બી. કોમ (સેમેસ્ટર -5)

વિષય: એડવાન્સ એકાઉન્ટીંગ એન્ડ ઓડીટીંગ _ 6

ગુણોત્તર વિશ્લેષણ થીયરી

ગુણોત્તર વિશ્લેષણ

■ અર્થ (Meaning of Ratio Analysis in Gujarati):

ગુણોત્તર વિશ્લેષણ એ એક એવી પદ્ધતિ છે જેમાં બે કે તેથી વધુ નાણાકીય આંકડાઓને સરખાવામાટે ગુણોત્તર સ્વરૂપે રજૂ કરવામાં આવે છે. તેના માધ્યમથી સંસ્થા ની નાણાકીય સ્થિતિ, કાર્યક્ષમતા, પ્રવાહીપદ, નફાકારકતા અને દેવાની સ્થિતિ અંગે વિશ્લેષણ કરી શકાય છે.

✓ ગુણોત્તર વિશ્લેષણના ફાયદા (Advantages of Ratio Analysis):

1. નાણાકીય સ્થિતિ જાણવા મળે છે
→ સંસ્થાની પ્રવાહીપદ, નફાકારકતા અને સ્થિરતા અંગે સ્પષ્ટ માહિતી મળે છે.
2. તુલનાત્મક વિશ્લેષણ માટે સહાયક
→ ભિન્ન સંસ્થાઓ અથવા વિવિધ સમયગાળાના પરિણામો વચ્ચે સરખામણી શક્ય બને છે.
3. નિર્ણય લેવામાં સહાય કરે છે
→ મેનેજમેન્ટ માટે વ્યૂહરચના બનાવવા માટે ઉપયોગી સાધન છે.
4. અંકુશ અને દેખરેખ માટે ઉપયોગી
→ ખર્ચ, વેચાણ અને નફા પર નિયંત્રણ રાખવામાં મદદરૂપ થાય છે.
5. પ્રવૃત્તિઓ જાણી શકાય છે
→ અગાઉના વર્ષોના ગુણોત્તરોના આધારે ધંધાની પ્રવૃત્તિઓની દિશા જાણી શકાય છે.

6. બહિર્મુખ પક્ષોને માહિતી આપે છે

→ રોકાણકારો, લેન્ડરો અને વિતરણકારોને નાણાકીય સ્થિતિ સમજવામાં મદદ કરે છે.

✗ ગાણિતિક ગુણોત્તર વિશ્લેષણની મર્યાદાઓ (Limitations of Ratio Analysis):

1. ઈતિહાસ આધારિત માહિતી

→ ગુણોત્તરો ભૂતકાળના આંકડા પર આધારિત હોય છે, જે ભવિષ્ય માટે ચોક્કસ નથી.

2. અંકડાઓની ગુણવત્તા પર આધારિત

→ જો હિસાબી આંકડા ખોટા કે ચડતી ઓછી કરેલા હોય તો ગુણોત્તર ભ્રામક સાબિત થાય છે.

3. મૂલ્યમાપન માટે એકસરખા ધોરણ નથી

→ દરેક ઉદ્યોગમાં અલગ ધોરણો હોય શકે છે, તેથી સરખામણી શક્ય નથી જેમકે ઘસારાની પદ્ધતિ.

4. ગુણવત્તાપૂર્ણ બાબતોનું મૂલ્યાંકન ન કરી શકે

→ મેનેજમેન્ટની કાર્યક્ષમતા, બજારની સ્થિતિ જેવી ગુણાત્મક બાબતોનું મૂલ્યાંકન શક્ય નથી.

5. ખોટું અર્થઘટન થઈ શકે છે

→ જો યોગ્ય રીતે વિશ્લેષણ ન કરવામાં આવે તો ખોટા નિર્ણય આવી શકે છે.

6. મૌસમજન્ય ભિન્નતાઓને અવગણે છે

→ ઋતુસભર વ્યવસાયો માટે ગુણોત્તર ભ્રામક પરિણામ આપી શકે છે.

હિસાબી ગુણોત્તરનું વર્ગીકરણ

(અ) પ્રણાલિકાગત વર્ગીકરણ

૧. નફા નુકશાન ને લગતા ગુણોત્તર: કાચા નફાનો ગુણોત્તર, ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર, સંચાલન ગુણોત્તર, ખર્ચ ગુણોત્તર, સ્ટોક ગુણોત્તર

૨. પાકા સરવૈયાને લગતા ગુણોત્તર: ચાલુ ગુણોત્તર, પ્રવાહી ગુણોત્તર, એસીડ કસોટી ગુણોત્તર, માલિકી ગુણોત્તર, દેવા-ઇક્વિટી ગુણોત્તર, મૂડી ગીયરીંગ ગુણોત્તર, લાંબા ગાળાના ભંડોળ સાથે કાયમી મિલકત નો ગુણોત્તર, વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર

૩. મિશ્ર ગુણોત્તર: રોકાયેલી મૂડી પર વળતરનો દર, શેરહોલ્ડરના ભંડોળ પર વળતરનો દર, ઇક્વિટી શેરહોલ્ડરના ભંડોળ પર વળતરનો દર, દેવાદાર ગુણોત્તર, લેણદાર ગુણોત્તર કુલ મિલકતનો ચલન દર

(બ) સ્વરૂપ મુજબ વર્ગીકરણ

(૧) પ્રવાહિતા ના (તરલતાના) ગુણોત્તર: ચાલુ ગુણોત્તર, પ્રવાહી ગુણોત્તર, એસીડ કસોટી ગુણોત્તર

(૨) નફાકારકતા ના ગુણોત્તર : કાચા નફાનો ગુણોત્તર, ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર, સંચાલન ગુણોત્તર, ખર્ચ ગુણોત્તર, રોકાયેલી મૂડી પર વળતરનો દર, શેરહોલ્ડરના ભંડોળ પર વળતરનો દર,

(૩) મૂડી માળખા ના ગુણોત્તર: માલિકી ગુણોત્તર, દેવા-ઇક્વિટી ગુણોત્તર, ગીયરીંગ ગુણોત્તર, વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર

(૪) પ્રવૃત્તિ (ચલનદર)ના ગુણોત્તર : સ્ટોક ગુણોત્તર, લેણદાર ચલનદર, દેવાદાર ચલનદર, કાયમી મિલકત ચલનદર, કુલ મિલકત ચલનદર

સુત્રો:

1. કાચા નફાનો ગુણોત્તર = (કાચો નફો ÷ વેચાણ) × 100

કાચો નફો = વેચાણ - વેચેલ માલની પડતર

વેચેલ માલની પડતર = શરૂનો સ્ટોક + ખરીદી + ખરીદીને લગતા ખર્ચ - છેવટનો સ્ટોક

અથવા

વેચેલ માલની પડતર = વેચાણ - કાચો નફો

2. ચોખ્ખા નફાનો ગુણોત્તર = (ચોખ્ખો નફો ÷ વેચાણ) × 100

3. સંચાલન ગુણોત્તર = [(વેચેલ માલની પડતર + સંચાલન ખર્ચ) ÷ વેચાણ] × 100

4. વહીવટી ખર્ચ ગુણોત્તર = (વહીવટી ખર્ચ ÷ વેચાણ) × 100
 વેચાણ ખર્ચ ગુણોત્તર = (વેચાણ ખર્ચ ÷ વેચાણ) × 100
5. રોકાયેલી મૂડી પર વળતર નો દર = (વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાનો ચોખ્ખો નફો ÷ રોકાયેલી મૂડી) × 100
 રોકાયેલી મૂડી = શેરમૂડી + અનામત વધારો + લાંબાગાળાના દેવા - અવાસ્તવિક મિલકતો
 અથવા
 રોકાયેલી મૂડી = માલિકીના ભંડોળ + લાંબા ગાળાના દેવા
6. શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ પર વળતર નો દર = (ચોખ્ખો નફો ÷ શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ) × 100
 શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ = શેરમૂડી + અનામત વધારો - અવાસ્તવિક મિલકતો
 અથવા
 શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ = રોકાયેલી મૂડી - લાંબા ગાળાના દેવા
7. ઇકવીટી શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ પર વળતર = (ચોખ્ખો નફો - પ્રેફ. ડિવિડેન્ડ) × 100 ÷ ઇકવીટી શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ
 ઇકવીટી શેરહોલ્ડર ના ભંડોળ = ઇકવીટી શેરમૂડી + અનામત વધારો - અવાસ્તવિક મિલકતો
8. ઇકવીટી શેરમૂડી પર વળતર = (ચોખ્ખો નફો - પ્રેફ. ડિવિડેન્ડ) × 100 ÷ ઇકવીટી શેરમૂડી
9. શેર દીઠ કમાણી (EPS) = (ચોખ્ખો નફો - પ્રેફ. ડિવિ.) ÷ ઇકવીટી શેરની સંખ્યા
10. ડિવિડેન્ડ ચુકવણી ગુણોત્તર = શેરની બજાર કિંમત ÷ શેર દીઠ કમાણી
11. ચાલુ ગુણોત્તર = ચાલુ મિલકત ÷ ચાલુ દેવા
12. પ્રવાહી ગુણોત્તર = પ્રવાહી મિલકત ÷ પ્રવાહી દેવા
 પ્રવાહી મિલકત = ચાલુ મિલકત - સ્ટોક - અગાઉ ચૂકવેલ ખર્ચા
 પ્રવાહી દેવા = ચાલુ દેવા - બેન્ક ઓવરડ્રાફ્ટ
13. ઝડપી ગુણોત્તર (એસિડ ટેસ્ટ) = ઝડપી મિલકતો ÷ ચાલુ દેવા
 ઝડપી મિલકતો = રોકડ + બેન્ક બેલેન્સ + તરત રોકડમાં ફેરવી શકાય તેવી મિલકતો

14. માલિકી ગુણોત્તર = (માલિકીના ભંડોળ ÷ કુલ જવાબદારી અથવા કુલ વાસ્તવિક મિલકતો) × 100
કુલ જવાબદારી = પાકા સરવૈયા નો સરવાળો - અવાસ્તવિક મિલકતો
15. દેવા-ઈકવીટી ગુણોત્તર = લાંબા ગાળાના દેવા ÷ માલિકીના ભંડોળ
16. કુલ દેવા-ઈકવીટી ગુણોત્તર = કુલ દેવા ÷ માલિકીના ભંડોળ
17. મૂડી ગિયરિંગ ગુણોત્તર = (પ્રેફ. શેરમૂડી + લાંબા ગાળાના દેવા) × 100 ÷ ઈકવીટી શેરમૂડી
18. લાંબા ગાળાના ભંડોળ - કાયમી મિલકતો નો ગુણોત્તર = લાંબા ગાળાના ભંડોળ ÷ કાયમી મિલકતો
લાંબા ગાળાના ભંડોળ = રોકાયેલી મૂડી
19. વ્યાજ આવરણ ગુણોત્તર = વ્યાજ અને કરવેરા પહેલાનો નફો ÷ વ્યાજ ખર્ચ
20. સ્ટોક ચલન દર = વેચેલ માલની પડતર ÷ સરેરાશ સ્ટોક
21. દેવાદાર ગુણોત્તર = (દેવાદાર + લેણી હૂંડી) ÷ ઉધાર વેચાણ × વર્ષના દિવસો
અથવા
= (દેવાદાર + લેણી હૂંડી) ÷ સરેરાશ દૈનિક ઉધાર વેચાણ
22. દેવાદાર ચલન દર = ઉધાર વેચાણ ÷ (સરેરાશ દેવાદાર + સરેરાશ લેણી હૂંડી)
23. લેણદાર ગુણોત્તર = (લેણદાર + દેવી હૂંડી) ÷ ઉધાર ખરીદી × વર્ષના દિવસો
અથવા
= (લેણદાર + દેવી હૂંડી) ÷ સરેરાશ દૈનિક ઉધાર ખરીદી
24. લેણદાર ચલન દર = ઉધાર ખરીદી ÷ (સરેરાશ લેણદાર + સરેરાશ દેવી હૂંડી)
25. કાયમી મિલકતો નો ચલન દર = વેચાણ ÷ કાયમી મિલકત
26. કુલ મિલકતો નો ચલન દર = વેચાણ ÷ કુલ મિલકતો
27. કાર્યશીલ મૂડી નો ચલન દર = વેચાણ ÷ કાર્યશીલ મૂડી
કાર્યશીલ મૂડી = ચાલુ મિલકત - ચાલુ દેવા